

Самур

№ 1 (284) 2015-йисан 30-январь

1992-йисан январдлай акъатзава

Цийивилер

www.samurpress.net

Давосда чехи мярекат

Алай йисан 22-январдиз Швейцариядин Давос шегьерда «Баку-2015» Европадин сад лагъай Къугъунрин презентация киле фена. Мярекатдал рахай Азербайжан Республикадин Президент Илгъам Алиева чи

улькве вири дуьньядиз мадни хъсандиз чирун патал гзаф кар алай делилар гъана. Ада Азербайжан вири диндин векилар ислягъвилелди яшамеш жезвай, гзаф миллетарни медениятар авай улькве тирди кылди кьейд авуна.

Президентди лагъайвал, алай йисуз Бакуда Европадин Къугъунар гегьендиз тухуда. 2016-йисуз Дуьньядин Шагъмагдин Олимпиада Азербайжанда киле фида. Идан гуьгъуналлаз «Formula-1» гуьже-тунар чи региондиз кьведа. 2017-йисуз лагъайтIа, Азербайжанда Исламдин Рейсавилин Къугъунар тухуда. Гъа и тедбирри чи улькве дуьньядин спортдин меркзрикай садаз элкьвенвайди мад гъилера субутзава.

Низами Генжеви виринра

Вири дуьньядиз сейли Низами Генжеви рикел хкунин мярекатар гила кьечепатан ульквейра фад-фад киле физва. И мукъвара Италийдин меркз Рим шегьерда шайрдин чехи гуьмбет эцигнава. И вакъиадай италианвири чи улькведин эдебиятдикайни медениятдикай мукъувай фикир-фагъумзавайди акъазва.

PICTA AZERBAIJANO NIZAMI GENGISVI 1141 - 1209

И йикъара Низами Генжеви Пакистандин рикел хкана. И улькведин милли ктабрин фондуна чехи шайрдин уьмуьрдикайни яратмишунрикай чирвилер гузвай кылди квал арадал гъанава. Ина шайрдин азербайжан ва ингилис чаларал акъатнавай ктабар, Азербайжандин эдебиятдикайни медениятдикай чирвилер гузвай экспонатар кватнава. Цларикай Физулидин, Хаганидин, Несимидин, Сабиран ва маса зарийрин портретар куьсарнава. Са гафуналди, и квал кар алай вири материалралди таъминарнава.

Туризм вилик тухузва

За к а т а л а д и з илифзавай туристрин сан квердавай пара жезва. Иннин иер Тебиагди ва кьадим гуьмбетри гзаф инсанар чпихъ ялзава. Исаятда районда туризмдин 11 кархана кардик ква.

Шегьерда эцигнавай отелар, ял ягъидай меркз, Олимпиядин меркз тай авачирбуру я. Ина туристар патал кьуд маршрут туькуьрнава.

И маршрутри райондин Тебиагдикай, тарихдин гуьмбетрикай ва медениятдикай бегъем чирвилер кьачудай мумкинвал гузва. Гила Агъа Тала хурени туризмдин меркз кардик кутунва. Алай вахтунда Алибад хуьре балкларин майшат арадал гъизва. Ина хуьзвай балкларникай дагъдин туризм патал менфат кьачуда.

Киле тухузвай крафикай садни цийи рекьер акъудун я. Исаятда 16 агъзур агъалияр яшамеш жезвай 12 хуьр галкгурзавай Закагала-Даначи-Агъа Чардахар рехъ акъудун давамарзава. 28 километрдин рекьин 23,5 километр гъазур я. Циннин гатагди амай кракри кутьягъна рехъ кардик кутада.

И ЧИЛ ХАЙИ ДИГЕ Я

Шагъ дагъдин ценера

РИКЕЛАЙ РАКЪУРДАЧ

И йикъара 1990-йисан 20-январдин юкьуз Бакуда киле фейи мусибатдин 25 йис тамам хъана. Вири Азербайжандин агъалийри, гъакъни шумудни са кьечепатан ульквейрин агъалийри и югъ рикел хкана гегьендиз кьейд авуна. Гъам чи улькведа, гъамни кьечепата киле фейи мярекатрал вири са кьарардал атана: Вичин азадвал патал женг чулгузвай халкъ муьтгъугъариз кланз Бакудиз атай

Советрин кьушунди агъалийриз кьур дуван садрани рикелай фидач. А юкьуз яракьлу кьуватри гайи басрухар сеbeb яз Бакуда ва республикадин чара-чара районра 132 кас кьенай, 612 касдал хирер хъанай, 841 кас дуьстагъда тунай. Советрин аскерри 200 квал, 80 машин куькварнай, агъалийрихъ лугъуз тежедай кьван чехи зарар хкълурнай.

Халкъдин кьилел ихътин мусибатар гъанатлани, и кар кьур ксариз жаза ганачир. Сифте яз жинаятдин кваллахдиз СССР-дин кьилин прокуратуради килигна. Ингъе тахсиркарвилдин гьерекатар авач лагъана кваллах клевирна. Гъа икI, тахсиркарарни арадай акъатна. Азербайжандин кьилин прокуратуради фадлай месэла кьарагъарнаватлани, Москвади жинаятдин материалар гьелени чи улькведиди ваханвач. Ихътин кваз такъун яргъалди фидач. Вучиз лагъайтIа халкъди садрани вичин кьилел гъайи мусибат рикелай ракъурдач!

ЧАКАЙ КХЪЕНАЙ...

Лезгандин (Лезгистандин) агъалийрин келунал гзаф рикI ала. За абурун са шумуд алимдихъ галаз суьгъбетна. Абуруз хайи чIал хъиз, араб чIални дериндай чизвай. Садбуру араб ктабар лезгидал элкьурзавай. Араблалди кел-кхъинар чирзавай са шумуд жегъилди кьуръан хуралай келзавай. Лезгийрин арада ихътин гъафизар мадни гьалтна зал.

Абу Гъамид ал-Гарнати,
XII виш йисан араб тарихчи.

Вахтунни гъар са
затунин ранг
дегишарда.

Лезги халкъдин
мисал

Цийивилер

www.samurpress.net

Электрондин хуьруьн майишат

Виликай къвезмай пуд йисан къене Азербайжанда электрондин хуьруьн майишатдин система арадал гъида. И кар-

дихъ авсиятда чхеи план тубклубнава. Плана гъар йисуз гъи крар къилдиз акъудна К1анзават1а къалурнава. Электрондин системади хуьруьн майишат-диз цийикла регъбервалдай мумкинвал гузва. Адан куьмекдалди накъварикай менфат къачун, фермердин майишатрин, техникдин гъалар тайинарун, чара-чара субъ-екстрин мониторингар тухун, базариз талукъ малуматар гъилик авун ва маса месъалаяр гъялун къезил жеда.

Хуьрериз газ члугвада

К1цар райондин хуьрер газдалди таъминарун патал ара датлана къвалах тухузва. Алаатай йисан эхирра К1уфуьба ва Къуллаз хуьрериз газ члугуна. Алай вахтунда райондин 30 хуьруь т1е-

бии газдикай менфат къачузва. 2015-йисуз и къвалах генани гегъеншарда. Гъукуматдин Программатив къадавал 12 хуьруь газ члугвада. Им райондин тамар хуьн, агъалийрин майишат къезиларун патал гъаф кар алай тедбир я.

Кардик кутунва

«Азербайжан 2020: Гележгидиз килигун» концепцияди къадавал, уьлкведа регионрин колледжар арадал гъизва. Министрдин Кабинетдин талукъ къарардив къадавал, Масаллы ва Исмаиллы районра цийи колледжар кардик кутунва. Инра къелзавайбуьр патал къулай шартлар арадал гъанва. Виликай къвезмай йисара маса регионрани ихътин чирвилерин карханаяр къелзавайбуьрун ихтиярда вугуда.

Алай йисалай къил кутунва республикадин колледжар кредитдин системадив къелзав. И чирвилерин карханайра 115 пеше чирзав.

Къилин миск1ин эцигзава

Москвада Россиядин мусурманар патал уьлкведин къилин миск1ин эцигзава. Ина гъа са вахтунда 10 агъзур касдивай кап1 жеда.

Миск1ин 2016-йисан майдиз кардик кутада. Ам ачухардай мярекатда Россиядин ва Туркиядин президентри иштиракда. Миск1ин-комплекс вичин эцигуьризни тартибдиз килигайла дуьньяда тай авачирди жеда. И кар патал вири жуьредин къулайвилер арадал гъанва.

ЕЛАБУГАДИН ДАМАХ

Пуд йис инлай вилик Татарстан Республикада хъайи зун Елабуга шегъердизни илифнай. Зун аниз дуьшуьшдай феиди тушир. Сад лагъайди, урусрин зурба шаир Марина Цветаевдин уьмуьрдин эхиримжи йикъар феи къвал акъаз, адан гелерихъ къекъевз къанзавай таз. Къвед лагъайди, чи ватангъли Вакъиф Саркаровахъ галаз таниш жедай ниьт авай чакъ. Адаз и республикада авай чхеи гъуьрметдин суракъар чавни агакънавай.

Гагъ-гагъ четин яз акъадай крар Аллагайди акъван регъатвилелди къилдиз акъудла хъи. Набережны Челны шегъерда жуван ватангълиьрин мугъман хъайи зи кыле акъулдиз текъведай са кар атанай. Вакъиф муаллимдин уьмуьрдин юлдаш, т1вар-ван авай муаллим Фатима Саркаровадиз таз зенг авунлай ва завай Елабугадиз атун т1лабабай. «Елабуга такурдаз Татарстан акунварчирдай я», - лагъанай ада.

Набережны Челны шегъерда къелдайбуьрхъ галаз кыле феи зи гъуьруьшдиз Фатима ханумни атанай. Ам къакъан буйдин, нер, халисан дагъви

дишегъли тир. Лезги ч1алал гъаф фасагъатлудиз рахазвай ада поэзиядин межлисдал авур рахунри вири гъейранарнай.

Муькуь юкъуз чун адахъ галаз санал Елабугадиз рекъе гъатнай. Фатима Саркаровадиз вичин къвале мугъманпересвилелди къабуллай зун. Ингъе, Вакъиф муаллим акун къисмет хъанач аз. Ам тадиз Казан шегъердиз рекъе гъатнавай. Ят1ани Вакъиф Саркарован рик1 алай Елабугадин Меденятдинни Харусенятдин Училищедиз хъанай чун. Ина Саркаровин хизандай къуд касди - Вакъифа, адан уьмуьрдин юлдаш Фатимади, руша Зулейхадиз ва энеди Икрама къвалахзава. Фатима психолог я. Зулейхадиз училищедин директордин заместителвиле къвалахзава. Адан гъуьл Икрам Амирбегов муаллим я. Дагъустандин Миграгъ райондай тир и лезгийр виридаз пара къанда.

«Кама» театрда хъайи чна В.саркарован къвалахдин юлдашрихъ галаз ихтилатар авунай. Татарстанда харусенятдал рик1 алайбуьруз и къегъал лезги хъсандиз чиде. Салбуру авайвал хиве къуна: «Чаз лезгийр къанарайди Вакъиф Абдуллаевич я». Адан алакунрикай, ашукъун-къарагъуьникай инсанар акъван рик1 алаз раханай хъи! Ватангълиьри адаз «Елабугадин дамах» лугъуда. «И инсан къилияй-къилди сувар я», «Ам феномен я», «Иер инсан я» хътин гафар ван атана аз адакай.

Седакъет КЕРИМОВА

ЛЕЗГИ МАНАФ

Играми редакция! «Самур» газетди ч1едебиятдик чхеи пай кутаза. Алаатай йисара ада више-ралди халкъдин медин эсерар къват1на, икъван гагъди чаз тийижир шумудни са шаирар, ашукъар, ч1алан устадар винел акъудна. Гъа и кар фикрида къуна зани квез Лезги Манафакай хъкин къет1 авуна. Ам XIX виш йисан ашукърикай я. Авайвал лугъун хъи, чавай гъеле дегъ ч1аварни, юкъван виш йисар санихъ, гъа къве виш йис инлай вилик уьмуьр авур шаирарни ашукъар бегъемвилелди винел акъудиз хъанва. Мисал яз аз чпин т1варар чи ч1ехибурвай ван хъайи Лезги Манаф, Хъили Масан, Цилинг Бука, Лезги Къурбан, Мирзе Жабраил, Келет Багъир хътин устадар къалуриз жеда.

Жува юкъван мектебда къелдайла аз чи хуьруьн яшлубурувай ашукъ Манафакай ван хъанай. Адан жуваз ван хъайи са ч1ал гилалди зи рик1ел алама. Дуьшуьшдай хъиз, Къуба патла муал-

лимвиле къвалахдайла аз ашукъдикай са бязи делилар гъатна. На лугъумир, адакай чи ч1ехи камалгъли, вири Къафкъаздиз сейли алим ва шаир Гъасан Алкъвадарвидини вичин «Диван ал-Мамнун» ктабда хъенва къван.

1913-йисуз Темирхан-Шурада М.Мавраева чапдай акъудай и ктабдин «Йикъарган» т1вар ганвай паонин 146-чина хъенва: «Чун къве гъафте къван Царицъиндин дустагъханада хъена. Ина Къафкъаздин чара-чара пиперай гъанвай дустагъ мусурманар хуьзвай. Абурун арада вич Будугъий тир Абдулкъафар т1вар алай са къегъал къачгъ авай. Ам вичин ва къушши хуьрера гъаф нуфуз авай кас тир. Ина лугъуз тежедай къван рик1из хуш ван авай, вичин сенятдин чхеи устад, Ширвандин лезгийрикай тир ашукъ Манафин хуьзвай. И дустагъханада манияр лугъун къадагъа авунвачир ва гъавилей Манафавай адан чунгъуьр къахчунвачир. Адавай вун вучиз къунвайди я лагъана жузурла жаваб гудачир,

чунгъуьр хурал къуна мани лугъудай. Адан ван ва лугъузвай манияр акъван нер тир хъи, инсандин гъиссерал звал гъидай. И манийри чи фикиррал нур хъичирлайвал гъамни гъидай. Ина чун паталди виридалайни чхеи теселли адан манияр тир. Гагъ-гагъ ада завай вичин маъмар патал ч1алар теснифун т1лабабай...» Марагълу я хъи, Гъасан Алкъвадарвиди Манафан т1лабуналди къей са шир тюрк ва фарс ч1аларал «Диван ал-Мамнунда» гъатнава.

Гъайиф къведай кар ам я хъи, икъван гагъди ашукъ Манафакай делилар жагъурна винел акъудиз хъанач. Ам вуж кас тир? Вучиз дустагъ авунвайди тир? Адахъ гъихътин ч1алар авай? И суалриз жавабар къанзава. Са гафни авачиз, ибуьр къил акъуддай късарин хиве авай крар я ва абуьру и месъладикай фагъум тавуна жец.

За квез Лезги Манафан «Авач» шир ракъурзава. А ширидай ашукъдин гъалар, ам дустагъда хъайи чкайрин т1варар чир жезва. Ширда гъатнавай «амана» гаф «къимет», «гъас» «гъасиб члугвадайди» лагъай ч1ал я.

Тамилла БЕКЕРОВА, муаллим.

Дагъустан Республикадин Дербент шегъер.

Лезги Манаф

АВАЧ

Къил алачиз ч1изва и замана,
Зун хътиндаз авач ина амана,
Шумудни сад ван алачиз аклана,
Са рик1 кудай бенде авач, кас авач.
Кук1варзава азгъунри чун пехъидиз,
Аман тагуз къусни Ширван, Шекидиз.
Эл къарарай акъатзава михъидиз,
Са гъил къадай бенде авач, гъас авач.
Лезги Манаф зарул хъана мазан яз,
Сурьундава вич руьуд къил хизан яз.
Акур эллер Дербент, Тамбов, Казан яз,
Са рехъ хуьдай диде авач, свас авач.

Балкъанар гъаф
дегишардайди эхир
залпанддин иеси жеда.

Лезги халкъдин
мисал

(Эвел газетдин 2014-йисан 28-ноябрдин ва 26-декабрдин тилштра)

Хуьруз агун кумазни Абдулманафа вири кӀурвиар кимел кватӀна лагана:

- За куь малар къаксудай фасикъ къуна гьанва. Гила шариатдив къадайвал дуван авуна кӀанзава. За къез адан таб рахай мез агӀуда лаганаай. Ингье ам куь ихтиярда вугузва. КӀантӀа мез агӀутӀ, кӀантӀа кыл.

- Адан дуван чна аквада, - лагана къадима, - вун сагъ хуьрай стха, къаксуднавай маларни чав ахгакъна. Чи патай вучтин куьмекар герекзавагӀа лагъ.

Абдулманаф жемят галайнихъ элкьвена:

- Стхаар, чун халкъ тарашзавайбуру туш, адаз куьмек гузвай, ам ихътин фасикърихай хуьзвай ксар я. Куь куьмек галачиз чавай и кар кьилиз акъудиз жедат. Гьавилий чна санал женг чӀугуна кӀанзава.

Абдулманафа и гафар лагана хъфейдалай кьулухъ жемятди Шунгъар ва адан гьилибанар хуьруьн къерехда авай кӀамуз тухвана абуруз къван гана...

Санал чӀугур женг

Мад са шумуд хуьре агъалийригвил гана экв гузвачир тарашчийрин дуван аур Абдулманаф халкъдин меце гьатнавай. Вирина агъалийр адаз куьмек гуз алахъзавай. Гьа и карди Къубадин комендантдикни Къафкъаздин сердердик къалабулух кутунвай.

(Килиг: АКАК.Ф.2. Оп.4.Д.3). Чкадин гьакимривайни рикӀна къачагърихъ галаз женгиниз экъечӀиз жезвачир. Вучиз лагъайгӀа абурун кӀеретлар къвердавай кьалин жезвай. И кардин вилик пад къаз кӀанз сердерди 1916-йисан зулуз Къубадиц алава къуватар ракъурна. Ада Дагъустандин губернатордивайни Къубадин комендантдивай къуватар галкъурна Абдулманафан ва Умалатан кӀеретлар муьтӀугъарун тӀалабна. И кьве касди эхиримжи пуд илсан кьене са шумуд хуьрай 3 агъуздалай гзаф лезгийр къвечел къарагъарнавай. Чкадин агъалийри вири патарихъай абуруз куьмек гузвай. Абдулманафан гафари хуьруьнвийриг къевелай эсернавай: «Чапхунчийрин хура акъвазун патал галкъана, вирида санал женг чӀугуна кӀанзава. Сад къвалалай, сад сувалай рахайгӀа, чун къевера гьатда.»

Абдулманафани Умалата лезгийр агудуникай веревирдер ийивзай чӀавуз Къубадин комендантдини Дагъустандин губернаторди абурун куькварун патал цийи план туькӀуьрзавай.

(Килиг: ЦГАДР.Ф.126. Оп.2.Д.79). Абуру и план туькӀуьрдагӀа генерал Ермолован гафар рикелай ракъузвачир: «...Лезгийр мичӀи там хътин загӀ я, абурухъ гьикъван къуватар аватӀа ништа. Абурун алакуьнар ва викегъвилелди куькӀун япалай тавун дуьз туш.» Гьакъикъатдани лезгийрихъ галаз женг чӀугун патал хъсандиз гъазурвилер акун кӀанзавай. Чкадин агъалийри манийвал ганачиргӀа, чапхунчийривай чпин ниятар генани фад кьилиз акъудиз жедай. Ингье хуьруьнвийри абуруз ваь, къачагъригъ куьмек гузвай. Садра капитан Смирнов кьиле аваз казакрин ротадиз Хьилиз атанвай шуд къачагъ къаз кӀан хъанай. Хуьруьн виш къван кас яракъар къуна абурун вилик акъатнай. Хьиливийрин чехида капитандиз лагъанвай: «Ина къачагъар авач. ГьакӀан къалар акъудна ивиар экъичмир. Чна садазни чи хуьре къалар акъудай ихтияр гузвач.»

Хьиливийри чев элкьуьрна юкъва тунвайди акурла казакрин чехиди хьубтуьл хъана:

- Мад вучда къван. Аквар гьаларай чаз хабар ганвай касди таб лагъанва жеди.

Агъалийри икъван къевелай къачагърин пад хуьзвайди комендантдин хиялдизни къведачир. Гьавилий ам

маса рекъер жагъуриг алахъна. (Килиг: ЦГАДР.Ф.126. Оп.2.Ф.79). КӀвенкӀе ада къачагърихъ галаз са акъван алакъа авачир хуьрер тупӀалай авуна. Гьа хуьрерай са шумуд кас пулар гана гьилиз къачуна. И ксари комендантди лагъай кумазни хуьрер къвечел къарагъарна кӀанзавай.

Идалай кьулухъ Къубадин чехида къачагъри Хьимиллал са шумуд кас яна кьене лагана ванер акъудна ва аниз 300 казак ракъурна. Ам ихътин ванер хъун кумазни къачагъар хуьруьз къведайдан чӀалахъ тир. Гьавилий ада вичин гьилибанривай чка-чкадал чинеба къачагърин рехъ хуьн тӀалабна. Амма къачагъар акъван акъусузбуру тушир хьи, ванер хъана хуьруьз къведайвал. Гьам Абдулманаф, гьамни Умалат им теле тирдан гъавурда акунвай. Вучиз лагъайгӀа абуру садрани хуьрериз басрух гудачир ва динж агъалийрихъ кеиягъдацир.

Комендантдин усалвилез жаваб яз абуру масакӀа гьерекатна. Ванер акъатлай къвед лагъай юкъуз тамарай тӀуз Хьимиллал фена шуд казак чуьнуькна. Капитан Смирнован им хьимилвийри куьр кар хъиз хъана жемятар кимел кватӀна. Ада шуд жегӀил хъана шарце тунна. Ахпа хуьруьн къузубуруз лагана:

- Куьне казакар чуьнуьхайбуру вужар ягӀа талгъайгӀа, чна и шуд жегӀил гуьлле гана рекъида.

ГЪЕЛЕЯГЪ

Къуьзубуру им хьимилвийрин къвалах туш лагана гьикъван аманминет авунагӀани хийир хъанач.

- Ваь, - лагана капитанди, - къачагъар иниз агун мумкин туш, им куьне кунвай кар я.

Ада жемятдиз са сятдин муьгьлет гаила, хуьруьнвийриг гьад къаз гъазур казакар пад къерех хуьн тавуна санал кватӀ хъана. Абурун кыл акахъайла цӀарни цӀал хъана атай къачагъри куд патахъай казакар юкъва тунна. Казакриз я илис жедай чка авачир, яни къачагърин хура акъваздай мумкинвал. Капитан Смирнов вучдатӀани тийжиз амай. Шумуд лагъай гьилер тир ам цӀуз аватиз.

Абдулманафа хъел квал гьарайна:

- Капитан, ваз гьелеяр авуна чун къаз кӀан хъана ман! Гьикъван гагъди керекул ахъайиз кар аквада вуна. Ви казакар за къуьна. Истивут тӀуьр виек хъиз жемятд гьавалат жемир. Ивиар экъична канзавагӀа, яракъар чилел туна, кьулухъ хуьх. Кьал акъуд тавуна яракъар чав вугайгӀа, чна куьн саламатдиз ахъайла.

Капитанди Абдулманаф кьеви кӀараб тирди фадлай къатӀанвай, амма касдихъ саллагана 300 казак есирда къадай гьунар авайди ада фагьумначир. Ам вичизни тийжиз фуруз аватнавай. Гила ада фикризавай: «Женг чӀугуна гьелек хъайитӀа хъсан яни, я тахъайтӀа яракъар вахгана кыл хъейитӀа?» Чара атӀай капитанди къвед лагъай рехъ хъана. Гьавилий Абдулманафани казакар кеиягъ тавуна ахъайна. Абурувай къахчур яракъарин са пяр вичин ва Умалатан къачагъриг пайна. 60 къван тфенг хьимилвийриг вугана лагана:

- Ибуру за къез хуьр чапхунчийрихай хуьн патал гузва. Чна абурухъ галаз санал женг чӀугуна кӀанзава. ТахъайтӀа, чапхунчийри чун басрух гана куькварда. Чи къуват санал хуьнухъ я.

Къеьгал хьимилвийри чев гьар са чӀавуз гьахъ паталди женгиниз гъазур я лагъайла Абдулманафаз дуьнья вичиз гайиди хъиз хъана. - Эхъ, - лагъана ада Умалатахъ элкьвена, - халкъ гъавурда акъазва, чун къвери хъана кӀанзавач.

Къачагъар къвери жезвачирди Къубадин комендантдини къатӀана.

Ада 300 казакдин яракъар вахчур Абдулманафани Умалатаз гьикӀ гьад къадагӀа фикризавай. Комендантди сердердивай Къубадиц цийи къуватар ракъурун тӀалабна. Адаз санал къачурла 2 агъзур къван казакар къвечел къарагъарна къачагъар куьквариз кӀанзавай. И гьилера чапхунчиди Абдулманаф женгиниз желб авун патал Аварандал вегин къетӀ авуна. Куьмекар къведалди са къадар гъазурвилер акун, чехи план туькӀуьрна. (Килиг: ЦГВИА.Ф.400.Оп.259.909.Д.43).

Абдулманафаз Хьимилрин вакъидилай кьулухъ чапхунчийри Аварандал вегидиди хъсандиз чизвай. Гьавилий ада хуьруьн агъалийр и месъулчи хабарлар авуна. Хуьр чапхунчийрихай хуьн патал вуч авуна кӀанзавагӀа веревирдерна. Аваранвийрихай Зиядхана, Баласултана, Эседа, Жамалуддина ва Гьажикъыра чпин муькьва-къилийрихай, гьакӀни кьунши хуьрерин къегъалрихай кӀеретлар туькӀуьрна Абдулманафаз куьмек гуда лагана. Жемят вири сад хъиз сенгерар эгъуьнриз эгечна. Садуьру гьунедал къванерин чехи хараяр туькӀуьрна. Зиядхана Куьредай яракъар гьана. Мегъарамдуьруьн лезгийрикани са шумуд кас абуруз куьмек гуз атана. Са гафуналди, вирида чехи ягъ-ягъунриз гъазурвал акъазвай.

Чехи ягъ-ягъунар

Къве варз алатайла сердерди Къубадиц 2 агъзур къван аскерар ракъурна. Ада гьакӀни Дагъустандин губернатордивай къуватар галкъурна Къуба пата авай къачагърин кӀеретлар муьтӀугъарун тӀалабна. Губернатордилай и кар

алакънач. Вучиз лагъайгӀа Къуредин къачагъри Къубадиц физвай рехъ атана, урус пачагъдин аскеррихъ галаз женг чӀугуна. И женгина 120 къван аскерар гьелек хъана. Са вахтунда КӀири Бубадихъ галаз санал урус пачагъдин къушунрин аксина женг чӀугур, вичин дуьст хаири чинеба ягъайдалай кьулухъ адан рехъ давамарай къубави Султанан кӀеретди илсан кӀехи гьунар къалурнай. И кӀеретди урурун эхирдай къевезвай кьве рота кьилий-кьилиди куькварнай. Куьлан вацӀун а пата чӀакӀлар Гиреян кӀеретни авай. Адани казакрин рехъ атӀанвай. Гьеле 1905-йисуз Дагъустандин генерал-губурнатор Герекеоди вичиз къвед лагъай КӀири Буба лагъай Гирея са женгина Къуре округдин кьил подполковник Б. Куьселеван 150 казак куькварнай, 40 казак есирда къунай. Дербентдай къубавияр муьтӀугъарун патал казакар къевезва лагъайла, Гирея вичин 130 къачагъ къвечел къарагъарна. И ксари рекьин сал чкадин кьве пата, къалин тараринни валарин арада чка къуна. Са шумуд сятдилай кьулухъ Куьлан вацӀ галайнихъ физвай 200-далай гзаф казак ина теледа гьатна. Абуру садлагъана кьве патай къачагъри гайи гьуьльиригъ туьш хъана. Ягъ-ягъунара 140 казак гьелек хъана, амайбуру есирда къуна. Гирея яракъар вахчунна абуру саламатдиз ахъайна. Къенвай казакрин яракъар ва балкӀанари гьилик абуру ада гьелек хъанвай 15 къачагъ кучуькун патал Мегъарамдуьруьз тухвана. Ина абуру кучукайдалай кьулухъ вичин кӀеретни галаз Къуба патаз элячӀна.

Аварандал фена Абдулманафаз куьмек гун кьарардиз къачур Гиреял рекъе са шумуд къачагъ есирда къуна Дербентдиз тухуьзвай 50-далай гзаф казакар гьатна. Гьа инал ягъ-ягъунара гатӀумна. Женгина казакрин 20 къван каз, Гиреян патай 8 кас гьелек хъана. Сагъ амай казакар есирда кунвайбуру туна катна. Азад хъайи къачагъриг балкӀанар вугана, гьарад жуван кьвализ хъвач лагъанатлани, абуру хъфенач, женг давамарун патал Гиреян кӀеретдик экечӀна.

Муьзэффер МЕЛИКМАМЕДОВ
(Гуьь ама)

КъатГайдалай къатун тавурди пара я.
Лезги халкъдин мисал

Цийивилер
www.samurpress.net

Жегъилар патал

Жегъилрихъ галаз авсиягъда 2016-2020-йисарин Гьукъматдин Программа туькӀуьрзава. Им ихътин нубатдин теьбир я.

Виликан программа 2015-йисан эхирда кьилиз акъатда. Цийи программа туькӀуьрун патал алай вахтунда жегъилрихъ галаз алакӀалу тир гьихътин месъеляр гьялна кӀанзавагӀа чирда. Агъалийрин кар алай теклифар асасдиз къачуда. Са гафуналди, жегъилар вилик фин, абуруз герек тир къулайвилер арадал гьун патал вири жуьредин алахъунар ийида.

Рекъер акъудда

Азербайжан Республикадин Президентдин серенжемдив къадайвал, Балакен районда Сарыбулах-Къабакъчуьл-Халатала рехъ акъудда. И рекьы 44 агъзур агъалияр яшамиз жезвай 15 хуьр галкъурда. Цийи рехъ акъудун патал гьукъматди 2,9 миллион манат пулуьн такъатар чара авуна.

Рехъ алай девирдин стандартриг къадайд жедди. И рекьы гьакӀни чара-чара хуьрерин маса районригъ галазни алакьаяр мягъкемариз куьмек гуда.

«Къацу маркет» эцигзава

Исмаиллы районда къезиларнавай кредитдин куьмекдалди «Къацу маркет» эцигзава. 2,25 гектардин чка къазвай и маркетда майявар, санал набататар, гьакӀни некьедин магъсулар хуьн патал 1000 тондин муркӀадив къаз тадай дарамат, алишвериндин зонаяр, 150 фермеррин туьквенар эцигда. Ина гьам мал маса гузвайбуру, гьамни муьштерияр патал вири жуьредин къулайвилер арадал гьыда. Эцигунар тухун патал Сагъибкарвилез Куьмекдай Милли Фондуни 700 агъзур манат къезиларнавай кредит ахъайнава. «Къацу маркет» 2015-йисан гатуз кардик кутада.

Интернетдихъ ялзава

Къуба районда Интернетдикай менфят къачузвайбурун къадар югъ-къандивай пара жезва. Чкадин талуьк идарайи шегъердин агъалияр патал ихътин къулайвал фадлай арадал гьанва. Алай вахтунда райондин хуьрер патал крар кьилиз акъудзава. И йикъара сифте яз Къубадин лезги Дигагъ хуьр Интернетдив тамминарвана. Гила райондин чехи хуьрерикай тир Дигагъдал агъалийрин чехи паюни Интернетдикай менфят къачузва. Алай йисуз маса хуьрера, гьакӀни са шумуд лагъдин хуьре ихътин цийивал кардик кутада.

РЕШАДАН ШЕГЬРЕ РЕХЪ

Интернетда авай чи сайтниз гьар юкюз цудралди чарар кьвезва. Газфур зариятдиз, харусенятдиз талукуьбу я. Чарачара ктабрикай, килди ширирикай, манирикай ихтилатга садбуру. Гагь-гагь «Самур» газетдихь, «Сувар» ансамблдихь авсиятда веривирдерни ийида.

Алай-алайдал туна, и чарар келунув эгечда чун. Вучиз лагайтла кьхизвайбурун фикрар, абурун теклифар бакардиз кьведайбу я. Чар кьхиз гьар садалай алакьдач, жуван фикр-фагум куьрелдиз кьелемдиз кьачун патал дуньякьатунар, савадлувал, кьелендаказ гаф лугьуз жедай алакьунар герек я. Авайвал лагайтла, и чарари гьам «Самурдин», гьамни «Сувардин» крар гуьнгьуна хузгаз чаз гьаф куьмек гузва.

«Сувар» ансамблдин маничкайрикай кьхьендай чарари кьачуда чна. Ингье са бязи чарар Решад Ибрагимовакай я. А чарарай чарар:

«Лезги манияр Решада акьван пешекарвилелди лугьуда хьи, жуван халкьдал, жув лезги хьунал дамахда вуна.»
«Аданди текьгиз тежер ван я. Тух жедач вун и ванчикай.»

«Решада классикадин эсерар вичиз хасдаказ лугьуда. Анжах лезги чалал ада мани лугьун са куьнвини текьгиз жедач. Адав кьведайбуру тими ав. Гьалал хьурай вичиз.»

Решадан манияр сад-сад тупалай ийизвайбуруни ава. Садбуруз адан «3и халкь» маничкай, муькуьбуруз «Жедайди туш», са масабуруз «Самур» ва маса маничкай хуш кьведа. Алибег Агьалиев лугьудай са касди гьейранвилелди кьхизва: «Решадан ванцихь цингелбуруз гьаф ава. Лезгирихь ихьтин вини дережадин манияр лугьузвайбуру, чи харусенятдин мас хьажзавайбуру хьуни рикливай шадарзавача чун.»

Ихьтин чарари руьгь кутада чакь. Вучиз лагайтла «Сувар» ансамбль вини дережадив агакьунин, адан уьмуьр яргы хьунин себебрикай сад адав ихьтин сеняткарар агатун я.

Решад Ибрагимов 1981-йисан 7-ноябрдиз Бакудин Гьовсан поселокда дидедиз хьана. Чаб Кцлар райондин Пигьиррин хуьрай тир Гьейбетуллагани Риясата чпин пуд велед – кьве рушни са гада дилед чалан кьадир чидай халисан лезгиар хьиз чьехи авуна. Решадахь иер ван авайди сифтени-сифте адан дидеди кьатлана. Гадади 7 - синифда кьелдай члавуз ада мектебдин мярекатдал «Kəndimiz» мани лагайтла ана кьватл хьанвайбуру гурлу капаралди чпин гьейранвал кьалурнай. Муькуь юкьуз муаллимрин тлалабуналди Риясата Решад

Азербайжандин Гьукуматдин Консерваторияда чпихь алакьунар авай аялар патал кардик кутунвай мектеб-студиядиз тухванай. И студияда анжах чара-чара инструментрал ягьизвай аялар машгул жезвайди чир хьайила дидени бала вучдагла тийижиз амукьнай. Ингье талантдиз Аллагьди рехь ахьайда лугьуда. Консерваториядин муаллим Аза Сулеймановади Решадахь яб акалайлади куьлукь, адан тлалабуналди ина вокалдин синифни ачухарнай. А синифда пуд йисан кьене тек са аялди – Решад Ибрагимова чирвилер кьачунай.

Цуд лагайт синиф акаылтларай жегьил виридалайни гьаф балл кьватла консерваториядиз экчлайла Решадаз хьешидла дуньяни вичиз гайиди хьиз хьанай. Вад йисан кьене Азербайжандин халкьдин артист, сейли сеняткар Фидан Кьасумовадивай классик муьзикадан сирер чириз алахьай Решад са тими члавай профессорин ва муаллимрин рикл алай студентдиз элкьвена. Кьелунал, зегьмет

члугунал, жуван винел кьвалахунал рикл алай жегьилдин умун, кьени кьилихри, дуьзвилини михьивили, датлана гьахьунихь телкьуьни адаз чьехи гьуьрмет гьана. Сенятдин реке кьетли камар вегьей ам са шумуд фестивалдин лауреатни хьана.

Чехи сегьнедиз Решад сифте яз «Сувар» ансамблдихь галаз санал экьечна. Консерваториядин IV курсуна кьелзавай и жегьилдихь лезги чалал мани лугьудай шанкь авай. Са кар авай хьи, вичин репертуарда дуньядин сейли классикрин эсерар авай и гадади лезги чалал сифте яз лугьудай мани рикел аламукьдайди хьана кьанзавай. Гьавилай чун санал мани гьазурунув эгечна. 2006-йисуз Бакудин Р.Бегьбодован тварунихь галай Манидин Театрда кьиле феи адан дебютди «Суварин» жергедиз вичихь зурба алакьунар авай са тенор атанвайди виридиз малумарна.

2007-йисуз Бакудин Шегьрияран тварунихь кьвай Меденятдин Дараматда кьиле феи концерт «Суварин» виридалайни хьсан концерт хьиз гьазбурун рикел аламукьна. Агьзурдалай гьаф инсан кьазвай чьехи зал, адан амфитеатр, ложаар кьилий-килди ацанвай. Залдай сегьнедиз датлана цуькверин клунчар ялавай. А юкьуз зал пудра Решадан манирий кьвачел кьарагьарнай. Абуру лезги чалал «3и халкь», азербайжан чалал «Sənsiz» ва италян чалал «O sole mio» манияр тир.

Гьеле консерваториядин IV курсуна кьелзавай члавуз Азербайжандин Гьукуматдин Хордин Капелладиз солиствиле

кьабудай Решада 16 йис я ара датлана и коллективда кьвалахиз. «Суварин» хизанда лагайтла, ам 17 йис я аваз. Бакудин виридалайни иер сегьнейрал, гьакьни

Москвдин, Петербургда, Ярославдин, Магьачкьаладин кьилин сегьнейрал экьечна инсанар лезги манидин, гьакьни дуньядин сейли манирий суьгуьрда тур Решадан фанатар кье агьзурралди я. 2007-йисуз Туьркиядин TRT AVAZ каналдин теклифдалди адан «Könül bağı» гунугдин муьгьман хьайи Решадалай «Сувар» ансамблдин макьамчийрихь ва солист Эльвина Гейдаровадихь галаз санал лезгиин харусенят и улкьведиз муькуьвай чириз алакьнай. Чпин иер ванералди вири суьгуьрда тур Решадни Эльвина муькуь юкьуз TRT-дин «Gün ađın» экьунин программада 2 сьятдин муьгьманвиле хьанай ва абуру 37 улкьведин килигзавайбуруз чи манияр кланарнай.

Вичин «Самур», «Жедай туш», «3и халкь», «Шарвилдин мехьер», «3а семью горам», «Qürbətədən gələn qonaq» хьтин манийралди агьзурралди инсанрин риклер рам авуна, цийиз агалькьунрин шегьредиз экьечлайла Решад Ибрагимов садлагьана сенятдидивай ярга хьанай. Гьа и карди ам чидай, адан ванцел гьейран тир инсанрик кьалабулух кутунай. Пуд йисуз ам «Суварин» эгечиначир. Пуд йисуз ада мехьеррик лагьаначир.

Куьне гьуьлуьз фикр ганани? Ана гагь-гагь гарун гьуьгуьналдиз турфан кьарагьда, алчуд жез ахьа жезвай лейпери сад-садла гьалч жез кьал кьада. Сеняткардин рикни гьуьл хьиз я. Ана акьван кьалабулухар кьиле фида хьи. Ингье турфанрин уьмуьр ярги жедач. Гьар турфандилди кьулукь секинвал, милвал кьведа. Решадан рикле кьил хьажай турфанрин элекьна. Пуд йисан чаравал алудна, ам вичин хайи коллективдиз – «Сувариз» хтана, «инаг з ватан я, ватандин кьадир адавай кьакьатна яргьариз акаьтайла чир жедач», – лагьана гьамлудиз хьуьрена.

Кье чавай кьетгидиз лугьуз жедач хьи, и лирик-драматик тенордив – Решад Ибрагимов кьведай, лезги манидал ада кьван кьвалахзавай кьвед лагайт маничи авач. Адан гегьенш диапазондин кьакьан ванци Кьафькьаз дагьларин гьайбатлууликайинин инин ксарин кьегьаливерикай хабар гузва. Адан тенордихь гагь-гагь ахьтин ширинвал какахьда хьи! Иллаки миллизмар авурла и ванцин махпурни рикл хьуьтуьларда.

Чакь бизнесменар авачиз туш. Абурухь халкь клани инсанарни кьва. Ихьтинбуру Решад Ибрагимов хьтин сеняткардиз спонсорвалун чьехи суваб я. Жуван вацл жува яцлу авуна кланда, – лугьуда бубайри. Решадаз спонсорвал авун чи халкьдин меденятдиз аявалун лагайт чал я.

Селакьет КЕРИМОВА

Prezident təqaüdü təyin olunur

Азərbaycan Prezidenti İlham Əliyevин 2014-cü il 11 avqust tarixli "Əfqanıstanda sovet qoşunlarının tərkibində beynəlmiləl bərcunu yerinə yetirərkən həlak olan, itkin düşmüş və məhkəmə qaydasında ölmüş elan edilən hərbi qulluqçuların ailələri üçün Azərbaycan Respublikası Prezidentinin təqaüdüünün təsis edilməsi haqqında" Fərmanı bu il yanvarın 1-dən qüvvəyə minib.

Bununla əlaqədar Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin rayon (şəhər) əhalinin sosial müdafiəsi mərkəzləri tərəfindən qeyd olunan hərbi qulluqçuların ailə üzvlərinin mürciətləri əsasında onlara təqaüdüün təyin olunmasına başlanıb. Aylıq 200 manat məbləğində müəyyən olunan Prezident təqaüdü Əfqanıstanda sovet qoşunlarının tərkibində beynəlmiləl bərcunu yerinə yetirərkən həlak olan, itkin düşmüş və məhkəmə qaydasında ölmüş elan edilən hərbi qulluqçuların ailə üzvlərinə (valideynlərinə və dul arvadına) təyin edilir və onların sayına bərabər bölünməklə

Xəbərlər www.samurpress.net

ödənilir. Respublikadan kənarında yaşayan ailə üzvlərinə təqaüd onların arzularına əsasən Azərbaycan Respublikasının banklarında açılmış şəxsi hesablarına və ya öz vəsaitləri hesabına yaşadıkları ölkələrə köçürülə bilər.

Sürürinin Divanı tapılıb

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Əlyazmalar İnstitutunun direktor müavini, filologiya elmləri doktoru Paşa Kərimov XV- XVI əsrlərdə yaşamış Azərbaycan şairi Sürürinin şeirlər toplusu - divanının İstanbul Suleymaniyev və Manisa şəhər kitabxanalarında saxlanılan əlyazmalarının surətlərini əldə edib. Divan 667 beytdən ibarətdir.

Buraya 90 qəzəl, üç mürəbbə daxildir. Manisa nüsxəsi məcmuədir, buraya Sürürinin Azərbaycan dilində şeirləri ilə yanaşı, Nəsiminin və Nur Seyid Əli adlı

şairin farsca şeirləri də daxildir. Sürürinin surətləri yeni əldə edilən divanlarında onun bir çox nəməlum əsərləri, o cümlədən Şah İsmayıl Xətayiə həsr edilən mürəbbəsi də var.

Müəllimlər hansı ölkədə hörmət görür?

İngiltərədə aparılan araşdırmaya görə, müəllimlərə ən çox hörmət göstərilmə ölkə Çindədir. İkinci yer Yunanıstanın, üçüncü yer isə Türkiyənin payına düşüb.

İngiltərədəki Susseks Universiteti tərəfindən aparılan araşdırmaya 21 ölkə və hər bir ölkədən min yetkin şəxs qatılıb. Çində müəllimlərin yüksək statusunu təsdiq edən araşdırmada ictimaiyyətin müəllimlərin professional statusuna rəftarı və müəllimlərə olan güvən, bədənən əmək haqqı və bu peşənin karyera kimi faktorları nəzərə

alınıb. Hazırda Çində yetkinlərin böyük əksəriyyəti şagirdlərin müəllimlərə hörmət göstərdiyini deyir. Müəllimlərə yaxşı münasibət üzrə ilk beşliyə Cənubi Koreya və Yeni Zelandiya da adını yazdırb.

İlk onluğa Misir, Sinqapur, Hollandiya, ABŞ və İngiltərə kimi ölkələr də düşüb. Məlum olub ki, Avropa ölkələrində müəllimlərə hörmət edilmir.

İzmirdən hədiyyə

Türkiyənin İzmir şəhərində yaşayan ləzgilər yeni il ərəfəsində həmyerlilərindən gözəl hədiyyə almışlar. Bu, 2015-ci ilin təqvimidir. Onu maraqlı edə iso təqvimin Türkiyə, Dağıstan və Azərbaycan ləzgiləri üçün nəzərdə tutulması və ensiklopedik tərzə ehtiva etməsidir.

Təqvimdə Şeyx Şamil, Hacı Murad, Süleyman Stalski kimi tanınmış şəxsiyyətlərin, Dağıstanın qədim kəndlərinin, Azərbaycanın Quba rayonundakı Qırz körpüsünün, Qafqaz dağlarının mənzərələri göz oxşayır. Ayrıca hər səhifədə loqo olaraq qədim ləzgi eposunun qəhrəmanı Şarvilinin şəkli verilib.

Чи чалар хуьн!

АРЧИ ЧАЛ – ГЪВЕЧИ ЧАЛ?

Алимри адаз тахай велед хьиз килигзава. Вучиз? И йикъара са чалан пешкарди кхъей гафари къарсуна зун. Заз адан твар къаз кланзава. Вучиз лагайтла тек са гъда ваь, чи алимрини архи чалаз тахай вилай килигзава. И тахайвили лезги чалан группадик акатзавай архи чал чавай яргъаларна. Чавай яргъа ава лагъана ам вилай вьгьена, къаз кьунач. Гъавилай лезгийривай къакъатна аварвийри в агатна архивир. Келунни авар чалал ийизва, лезги чалал ваь.

А пешкарди «арчи чал кхъинар авачир гъвечи чал я, адакай ахтармишна вучзава» лугъзува. И гафар чалан илимдай кьил акатзавачир касди лагъанайтла, генин эхиз жедай. Пешкардин ихътин фикир-фагъум гьикI къабули? Мусалай чалар гъвечибурни чехибур хъанвайди я? Чал чал я. Чьб рахазвай агъалийрин къадардиз килигна абуроз гъвечибурни чехибур лугъуз жедла. Макъаладин авторди кхъизва: «Агъул, рутул, цахур, киричI, будугъ, удин ва хиналугъ чаларни гъвечи чалар я. Ятлани и чалар ахтармишна кланзава». Арчи чалан тахсир вуч тиртла? Ам вучиз чирна кланзавайтла?

Белки чи чалан алимри винидих къалурнавай чалар чирна са къадар макъалар, ктабар, гафарганар акъуднава лугъуз чаз абур мукъвал, архи

чал яргъал ятла? Лезги чалан группадик кваз адакай А.М.Дирр, О.И.Кахадзе, К.Ш.Микайлов, А.Е.Кибрик, С.М.Хайдаков хътин алимри ва маса ксари кхъенва, амма чи чалан алимри кхъизвач. Гъавилай маса халкъарин алимар гила архи чал чал къакъудиз алахъзава. Гъатта «Языки Дагестана» (2000) ктабдани ам лезги чалан группадик акатзавайди кьейд авунвач. Акси яз, адан лексикади рахадайла и чалаз авар ва лак чаларай атанвай са бязи гафар мисал яз гъанва. Са чалаз маса чалай гафар атун тлени кар я. ГьакI архи чалани авар ва лак чаларай (абурун хуьрер мукъвал тирвилляй) са бязи гафар къачунва. Авайвал лугъун хьн, абурун къадар лап тимил я. Санал къачурла ва-цуд гаф. Амма макъала кхъенвай (твар къунвай ктабда) Д.С.Самедова архи чала вишералди лезги гафар авайди чизвачирдай къазва.

Машгъур алим Е.А.Бокарева кхъизвайвал, «Дагъустандин вири чаларихъ умуми тир, абурун къадим тарихди-кай хабар гузвай гафарин фонд ава ва ида а чалар генетикадин жигъетдай сад тирди субутзава. Маса гафуналди, и карди абурохъ тарихдин вакъияр себегъ яз са къадар маса чалариз пай хъийн са диде чал хъийдакай шагъидвалзава». (Килиг: Е.А.Бокарев. Введение в сравнительно-историческое изучение

дагестанских языков. Махачкала, 1961. Ч.57) Арчи чалан диде чал лезги чал тирди маса авторри хьиз, машгъур чалан алим Г.А.Климовани кьейд авунай. (Килиг: Г.А.Климов. Кавказские языки. Москва, 1965. Ч.17) ГьакI ятлани лезги чалакай ягъанатна, лак чалан роль артухариз кланзавай филологиядин илимрин доктор, профессор Н.С.Джидалаева кхъизва: «Адет яз «гъвечи» халкъдин векилриз «чехи» халкъдин чал чидай. (Месела: агъулриз, арчийриз, кубачивийриз ва масабуроз лак чал чидай». (Килиг: Н.С.Джидалаев. Языковая жизнь Дагестана. В кн.: Языки Дагестана. Махачкала-Москва, 2000. Ч.29)

И касдиз чизвач хьн, лакар садрани Дагъустандин чехи халкъарин жергеда хъийди туш. Гъам Дагъустанда, гъамни Азербайжанда яшамиз жезвай лезгийр лагайтла, къадардал гъалтайла неинки Дагъустандин, гьакI Къаф-къаздин чехи халкъарикай я. 1886-йисан статистикадай аквазвайвал, XIX виш йисан эхирра анжах Дагъустанда лезги чалан халкъари вири агъалийрин 27,22 процент, аварри чпин группадик акатзавай халкъарни галаз 20,20 процент, лагри лагайтла 8,15 процент (48 агъзур кас) тешкизавай. Къвед лагайтди, а члавуз лак агъалияр (абуроз къазикъумухарни лугъуда) чьб лезгидалди рахазвай.

Гъавилай урус авторри кхъенвай: «Къазикъумухар иниз къадимдай атанвай бур я, вучиз лагайтла лезгийрик акахъай абур татар чал туна, лезги чалалди рахазвай». (Килиг: Кавказцы. 1750-1820. Новейшие географические и исторические известия о Кавказе, собранная и дополненная Семеном Броневским. Москва, 1823. Ч.190).

Арчи Хьере, Лъатта, Клала, Алишуна, Къубакъ, Къесере тварар алай хуторикай ибарат тир хуьр я. 1200 инсанди яшамиз жезвай ина 320 майишат ава. Арчидалай кьерехда и хуьруьн 100 къван векилар яшамиз жезва. Санал къачурла 1300 кас и чалал рахазва. Са хуьруьн чал тир архи чалан надирвал ам я хьн, вичин типологиядин лишаари ам гъам Кеферпата, гъамни Кьиблепата Дагъустандин чаларихъ галаз мукъваларзава. Гъавилай архивийриз лак чал ва я авар чал чизвай лугъузвай авторриз лезгийрин тахай рафтарвилер акваз а чал чпинди хьиз кьелемдиз гуз кланзава. Анжах делирал гъалтайла абурвай икI тирди субутиз жезвач. Вучиз лагайтла гьекъигунинни тарихдин рекъелди чавай лезги ва архи чалара вишералди гафарин дувулар сад тирди тайинариз жезва. Мисал яз и чаларин умуми лексикадиз талукъ са къадар гафар къалуриз жедла.

Лезги чала	Арчи чала
Ана (гъана)	гъана
Вун	ун
Вуч	вут
Виш	баьш
Иви	би
Зур	зур
Зун	зон
Квар	квар
КъатI	къатI
КъатI	къа
Къвед	къвье
КъатIун	къатIас
Къул	къул
Клани	къану
Клас	къяс
Кледе	клала
Къун	къон
Лурс	лурс
Мус	бус
Нек	наькъ
НукI (нуцI dial.)	ноцI
Шини (бали dial.)	багIли
Сад	са
Сас	анс
Хали	хали
Хвал	хъвал
Хел	халацI
Хуьр	хуьр
Чал	чат
Чраз	чарас
Члун	чун

Гъа икI, лезги ва архи чаларин умуми лексикадиз талукъ вишералди гафарин сиягъ туькьуриз жедла. Сад хьиз менфят къачузвай и гафарни чи чалар тахай бур ваь, хайибур тирди къалурзава. Гъавилай алимри лезги чалан группадик акатзавай маса чалар хьиз, архи чални хьсандиз туплалай авуна кланзава. Тахайтла, и чалаз гележгедла маса несияр акатгдла.

Муьзэффер МЕЛКМАМЕДОВ

Мад са шегъре

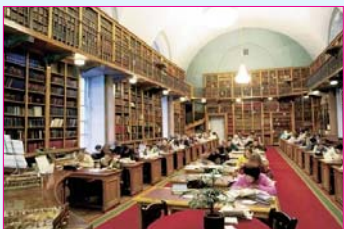
Азербайжан Республикадин Президент Илгъам Алиева Хачмаз района мад

са шегъре арадал гъун патал серенжемдиз къул члугуна. И серенжемдиз къадайвал, Къусарчай-Пиркъулууба-Шийи Гъаят шегъре акъудда. И кар патал Президентдин Игътиятдин Фондунай 4 миллион манат пулуни такъатар чара ийида. Шийи рекън 8 агъзур агъалияр яшамиз жезвай 6 хуьр галкурда. Шийи шегъре дуьньядин стандартри къадайдиде жедла.

Кьилди ктабхана

Са шумуд югъ инлай вилик Москвада кьилди харусенятдин ктабхана кардик кутунва. Ина харусенятдиз талукъ ктабар

Цийивилер

www.samurpress.net

ва материалар къатнава. Ктабханадин фондуна 15 агъзурдалай гъаф архивдин материалар, ктабар, журналар ава. Алай вахтунда архивдин материалар шифрайри лишан авуна сиягъдиз къачузва. Мукъвал вахтара ина электрон базани арадал гъида. Ктабхана харусенятдин векилрин, библиографрин ва сенятдал рикI алай ксарин къве йисан зегъметдин нетижада арадал атанвайди я.

Проектар кьилиз акъудда

Сагъибкарвиллиз Куьмекдай Милли Фондуни Исмаиллы райондин сагъибкарривай шийи инвестициядин проект ар къабулиз гатлунава. И проектдив къадайвал, района гъар сада 50 кал хуьз жедай фермервилдин майишатар арадал гъида, шийи багълар кутада, чийер хуьдай майишатар тешкилда, вирт гъасилдай кархана эцигдла. Идалай гъейри района ниси гъасилдай кархана ва фермерар патал туьквенарни эцигдла. И эцигунар къезиларнавай кредитдин куьмекдалди кьилиз акъудда.

Кичевал ава

Астероидар ва абурун чи планета патал хаталувал чирзавай Америкадин Садхъанвай Штатрин Саутемптон Университетдин алимри виридак къалабулук кутадай прогноз ганва. Исятда чаз малум тир 47 агъзур астероидикай

107 чи планета патал иллаки хаталу я. Абур чилел аватайтла, чехи бедбахтвилер арадал къведа. Америкави алимри лугъузвайвал, и астероидар аватуниджи чилин винел Индонезия, Китай, Япония, Чехи Британия, АСШ, Гьиндистан, Италия, Филиппин, Бразилия, Нигерия хътин уьлквезар амукъдас.

Къуръан телефонда

И йикъара Россияда мусурманар патал шийи мобил телефонар маса гуз

эгечIнава. И телефонра Къуръандин вири текст, гьакIни куплуни вахт агакъайла зенг ядай сят гъакъарнава. Къуръан къве чалал – араб ва урус чаларал клелзава. Телефонди ам гъай кас авай уьлкведикай, шегъердикай малуматар гузва, Мекке гьн пата аватла къалурзава. Телефондин хурун зигъин 64 мегабайт я. Вичин кьимет гъаф ужуз, 1,9 агъзур рубль тирвилляй шийи телефон вири мусурманривай къачуз жедла.

Урус чал чирзава

Туьркияда урус чалан тарсар гун, и чал хьсандиз чирун патал гегъенш къулайвилер арадал гъизва. И карни

себебуз туш. Санал къачурла, Туьркиядиз туристрин чехи пай урус чалал рахазвай Россиядай ва виликан Совет республикайрай къвезва. Гъавилай уьлкведин киле авайбуру урус чал чирун чарасуз тирди малумарнава. Идалай гъейри эхиримжи йисара Туьркия ва Россия гъаф хилерай мукъвал хъанва ва и гьукьматрин арада алакъяр кьвердавай мадни мягъкем жезва. Гъавилай урус чал чируниз къетIен фикир гузва.

“Azərbaycan - doğma diyar”

Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin həmin adla bu yaxınlarda nəşr etdiriyi buklet 2014-cü ilin iyununda Bakıda keçirilmiş milli azlıqların IV respublika festivalına həsr olunmuşdur.

Azərbaycan, rus və ingilis dillərində yüksək keyfiyyətli çap üsulu ilə işıq üzə görün topluda Azərbaycanın milli azlıqlarının tanınmış kollektivləri haqqında məlumatlar və foto-süjetlər verilmişdir. Buklet “Suvar” Ləzgi Mahni və Rəqs Ansamblını tanıtma ilə açıılır. 1996-cı ildə Bakıda fəaliyyətə başlamış və xoş sorağı respublikamızın hüdudlarından uzaqlara yayılmış bu kollektivin sənət uğurları və repertuarı barədə bilgi və ansamblın müxtəlif səhnələrdəki çıxışları ilə bağlı rəngarəng foto-şəkillər maraqlıdır.

Bukletə həmçinin “Əvəsor”, “Nənələr” talış folklor kollektivləri, “Barvinok” Ukrayna mahni ansamblı, “Cəngi” udin folklor qrupu, “Ləzginka” rəqs qrupu, Axıska türklərinin “Adıgün” xalq folklor kollektivi, “Hudulki” avar xalq kollektivi, “Lahic” folklor qrupu və s. haqqında da maraqlı süjetlər daxil edilmişdir.

Aynur BAYBULATOVA

“КВАХЪАЙ ЙИКЪАРГАН” КІЕЛАЙЛА...

Келдайди, гиссерал звал гьйдаи хьсан са ктаб келайла вун адан тасирдик акатнани? Жув а ктабдин кьилин кьагримандай кьуна, адан риклин гьалар авайвал кьаглана, адан фикирарни фагьумар, кьилел атай кьван крар жуван хиярриз кужумиз туанни? А ктабда кьелемдиз кьачунвай вакьайри жуван кьилелни атай крар яз ви риклиз эсернани? Ктаб келдай чъавуз гагь хьвер акатиз, гагьни шел кьезе ам галамаз-галамаз кьелиз тежез амуькнани вун? Аямди басрук хана, ругьдай аватайла, тлалари рикл кармайла а ктаб ви риклин гьарайдив агакьнани?

Седакьет Керимовадин «Квахъай йикъарган» ктаб келдайла гьа ихтин гьалара хьана зун. Авайвал лугьун хьи, эхиримжи йисара жуваз икьван эсер авур са маса ктаб зи риклел кьезвач. Яхьдурни вад йис идалай виликан Кцларикай, ана фейи вичин аялвиликкай, а члаварин иервилерикайни верцивилерикай авторди кузкуз, цингелвилелди ихтилатзавай и ктаб гьаф марагьлуди, лугьуз тежедай кьван гьагнава. Вичихь кьелтен хатлі авай кхьирагди цийи ктаб мижке квай чалалди кьелемдиз кьачунва. Хьуьтуьл юмордив диганвай, инсандин руьгь хьаждай кьвакьан гьиссералди тафаватлу тир ктаб кьелиз эгьелунни ам кьилиз акьудун сад жезва.

Ктабдин сифте кьиле ганвай «Келдайди!» твар алай макьалада алатна фейи йисарин гьайиф члугьзвач кхьирагди. Ингье ибур гьакл келна алатиз жездай гафар туш. Абуру тандик зуз куьтазва, мефтледа звал гьаьтазва.

«Квахъай йикъарган» романда кхьирагди кьелемдиз кьачунвай вакьаияр вичин йикъаргандин чарар хьиз келдайбурув агакьарзава. Вичин аял береда Кцлара кьиле фейи лугьуз тежедай кьван марагьлу вакьайрикай ихтилатзава: «Са маса оуьнья тир зи йикъарган. Ам чи хизандикай, магьлединни мектебдин аялрикай веривердир тир. Садас ахмурардай, муькуьдан телегь-билегь ишидай, са масалад гьейранвалдай да. Жув-жуввахь галаз рахадай, жуван гьалатлар тунлалай аюуна жуван дуванни ишидай. Са гафунал-

ди, зи умуьвр авайвал и йикъарганда гьатнавай.»

Романдин гьар са кьил кьелтендиз риклел аламуькьзава. Ина лезгийрин аьу-кьун-кьарагьунин, чи халкьдин адетрин, фольклоринни этнографиядин гелер хьуни ктабдин мас генани артухарзава. Новелла жанрадин тлалабуьриз жаваб гудай жуьреда кьелемдиз кьачунвай, гьарма сад кьилди са эсер хьизни кьабуллиз жездай и шелни хьвер какахьнавай марагьлу кьисайра Кцларин бегьем тир образ ава. Кцларийриз ам гьясятда чир жезва, ам такурбурун рикле и кьелтен лезги макандиз чьехи муьгьуббатдин гьиссери звал кьачунва.

Авторди яхьдурни вад йис великан лезги аялрин кьугьунар, абуру хуралай лугьудай зарбдин гафар, кьадим манияр, махар ва масабур риклел хьизва. Ктабди келзавайдан фикирар яхьдурни вад йис великан девирдихь аклі яьзава, ана адан кьил аклі какахьзава хьи, анжах ктаб гьилай эцигайдалай кьулуьх ам цийи кьилелай вичин аямдиз кьезвач. Пешекарвилелди кьхьенвай ктабда вакьаияр аялрихь галаз алакьалу тирвилей аьур кьилин кьагриманриз элкьезва. Месела, «Дегь гелер» кьисада авай аялри гьарала са жуьреда рикле гел таьзава. Абурал алай лаьлабар пара танишбуьр я: Магьитл, Ханл, Шанл, Мутл, Пагил, Туьтлус. Аял береда лезги хуьрера чяхь вирдахь ихтин дустар алай. Виридал гьа ихтин лаьлабар алай. Эхь, са и лаьлабар ваь, аял берейра кьваларай гьаф затлар чаз «Квахъай йикъарган»дай жагьин хьийизва. А йикъари вун вичихь яьзава, цийи кьилелай аял хьижезва.

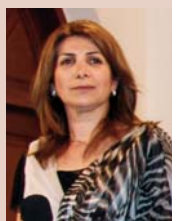
«Квахъай йикъарган» ктабдин кьелтенвилерикай санди ада гьузвай тербиядин тарсар я. Гьевчин-чехидаз гьуьрмет авун, таб тавун, игьтияж авай инсандин кьумьекдин гьил яргьи авун, хийришийрда санал хьун чирзава ада. И чирун тарс гудай саягьда ваь, чпикай ихтилат физвай кьисайрин кьумьекдалди кьелемдиз кьачунва. Ада кьени набататар эфелрикай миьхьдай саягьда келдайбурун мефтл члур фикиррикай миьхьзава, инсандир сад-садав агьуззава. Инсанар дегиш хьуни, эвелан кьенивилерни умунвилер арадай акьутуни рикл тларзавай автордин гьиссер акьван танишбуьр я хьи!

«Кцлац» твар алай гьикаяди а члавара лезгийрин сад-садахь галаз авай чими

алакьяр, сад-садан квалериз фин-хтунар, сад-садан гьалдикай хабар кьунар риклел хьизва чи. И цларари рикл кьаькилай юзурзава: «Риклер хьиз инсанрин квалерин раklarарни ахьа тир. Рехь муькьвал хуьрай лугьуз кьунишири чин саларин арадини рак таьдай. Кьванчин парур а члавуз сабахьни авачир. Инсанри сад-садакай затли чьуньухардачир. Са кап фу кьунишидихь галаз пай таьуна недачир садани. Абурун арада кьекьердай акьатнавайбуьр авачир. Масадан тлалюьккай хабар кььадай алакьун авай а члавуз вирдахь.» И цларар кеврек тахьана кьелиз жездач.

Инал лагьана кланда хьи, С.Керимовадин сеняткарвилел гьейран тахьун мүмкин туш: миьхи халкьдин члал ава адан эсерра, гьавилей аьур регьятдиз кьелиз жезва. Автордин фикирин деринвили лагьайтла, гьейранарзава келдайди. Гьар са фикир акьван серседиз келдайдав агакьарзава хьи! Ктаб келна кьилиз акьудайла «устадивилелди кьхьин им я» талана акьваьиз жезвач.

Гьуьрметлу Седакьет ханум, зи риклел са шумуд йис инлай вилик вилералди акур са дуьшуьш кьезва. «Самур» газетдин чинриз куь «Рагьдан» («Кьуьруьб» повестдин члукар акьудзавай. Ам кьачунвай инсанри повестдин гуьгь акьван сабуьрузвилелди гуьлемешидай хьи. «Самурдин» гьар тилит сувариз элкьезвай. Газет са тилимил геж хьайила келдайбуьрук кьалабуьлук акатзавай: «Газет гьинва, вучиз кьезвач? («Кьуьруьб» и гьилера акьатнавачни!») - лугьуз хабар кььадай инсанри сад-садавай. Повестди инсанар агуднавай. Абуру санал веривердирзавай. И гафар за дуьшуьшдай лугьузвач. «Квахъай йикъарган» романдай члукарни «Самур» газетдиз акьуднайтла виридан рикляй жездай. Гьакьни, и ктаб маса члаларал элкьуьрна келдайбурун геьгенш кьатарив агакьарнайтла хьсан жездай. Вучиз лагьайтла адай патан халкьариз чи халкьдин марифат хьсандиз чир жездай.

Роза ГЪАЖИМУРАДОВА

Ван авуна

Чар ракъурайтла хьсан я

Играми редакция! За кьез и чар Хачмаз райондин Муьктаьлар посёлоькади хьизва. И кьилий лугьун хьи, куьне «Самур» газет гьаф иердиз акьудзава. Адан чинра авай гьар са макьалади вичихь яьзава. Гьавилей за кьез риклин сидькидай жуван ризвал кьалурзава.

Газетдин 2014-йисан 25-октябрдин тилитда ганвай маса кьхьинри хьиз, «Хьсан ктаб я, ингье...» макьаладини зав фикир-фагьумиз туна. М.Меликмамедова урус тарихчи, профессор Рудольф Иванов «Правда о Хаджи-Мурате» ктабдикай кьхьенвай и макьалада кьватгалдин татуьгьавилер хьсандиз кьалуьнава. Ктабдин виридалайин чьехи гьалатл, журналистди кьхьизвайвал, Шамилан гьерекаьтдикай гаф куддайла лезгийр ва Дагьустандин маса халкьар кьваз такьун я.

За фагьумзавайвал, ктабдин автордиз Кьаьфкьаздин, Дагьустандин, лезгийрин тарихдикай са акьван чирвилер авач. Адаз Шамилан муаллим кьхайи, Кьаьфкьазда муьризмдин бине кутур Шейх Мегьамед Ярагьвини чизвач жеди. Чиз тиртла, ада ихтин гьалатлриз рехь гучир, Шамила лезгийрикай лагьай гафар, чи халкьди урус пачагьдин кьушунрихь галаз гьикл кьегьалвилелди женг члугьнатла риклел хьидай. Урус генералри чин императордиз чакай кьхьей гафар риклелай ракъурдачир. Са гафуналди, 1810-1840-йисара лезгийри урус чапунчийрин акьина члугур женгерикай, 1837-йисан Кьубадин гьулгьуладикайни са кьве гаф кьхьидай. Санал кьачурла, Шамилан гьерекаьт и вакьайрихь галаз алакьалу тирди тарихчидиз чир хьунухь герек тир.

А девирда Кьаьфкьазда кьиле фейи вакьаияр са-сад тамамарзавайбуьр тир. Гьавилей абуьруз санал вил веьгена кланзава. Аьур сад-садахь галаз алакьалу тирди риклелай ракъуьна кланзавач. Гьайиф хьи, Р.Иванова анжах кардин са патаз фикир ганва ва гьавилей адан ктабни гьалатлар кьвайди хьанва.

Играми редакция, заз чиз, чна и меселадихь авсияьта Р.Иванова, гьакьни кьватгал чаьдай акьудайбуьрал ктабдин татуьгьавилер ва чи наразивал кьалуьрзавай чар ракъурайтла хьсан я. Тарихдин делилар члурувилехьди дегишардай ихтияр садазин авайди туш. Ихтин крарин вилик пад кьун чи буржи я.

Малидин ШИХКЕРИМОВ,
Хачмаз район.

“Samur” qəzetinin redaksiyasına

Mən Qusara gələndə

Qəzetin daimi oxucusu, onun uğurları ilə fəxr edən və hər yerdə təbliği ilə məşğul olan bir şəxs kimi qəzetin məzmunlu, maraqlı çıxmasında əməyi olan bütün kollektivi 2015-ci il münasibətilə samimi qəlbədən təbrik edir, hamınıza yeni ildə cansağlığı, könül xoşluğu, firavanlığı, yeni-yeni yaradıcılıq uğurları arzulayırıam.

Sizə hədiyyə olaraq, sözlərimə bəstələnmiş “Mən Qusara gələndə” məhəssəsi yazılmış audioçarx göndərirəm. Məhəssənin bəstəkarı respublikanın xalq artisti Eldar Mansurov, ilk ifaçısı respublikanın xalq artisti Heydər Anatolludur. Məhəssə ilik dəfə bu ilin noyabr ayının 7-də Dövlət Bayrağı günü münasibətilə Qusar şəhərində keçirilən təntənəli yığıncaqda onu ərsəyə gətirən hər üç şəxsin iştirakı ilə səsləndirilmişdir. Qeyd edim ki, məhəssəni rayon rəhbərliyi və icmətiyyəti tərəfindən böyük rəğbətlə qarşılanmışdır.

Məmnuniyyətlə məhəssənin sözlərini “Samur” qəzetinin oxucularının diqqətinə çatdırıram.

Doğma, şirin səs gəlir,
Yeni bir nəfəs gəlir,
Canıma həvəs gəlir,
Mən Qusara gələndə.

Seyr edirəm Şahdağımı
Meşəsinə, bulduğum
Gözümün hər bucağını,
Mən Qusara gələndə.

Bol-bol meyvə ağacı,
Qırqovulu, turacı,
Sevinir qardaş-bacı,
Mən Qusara gələndə.

Qızılın qoşa gözür,
Oldum heyran, müntəzir.
Ürəyim çuşa gəlir,
Mən Qusara gələndə.

Dostlar bir-bir görüşür,
Cavanlıq yada düşür,
Günahlar çox şən ötüşür,
Mən Qusara gələndə.

Başına dönmək sənin,
Sənənin arzumu, dilayımı.
Ömrümün uzanır mənim.
Mən Qusara gələndə.

Məmmədəğa SƏRDAROV,
AMEA Fəlsəfə və Hüquq
İnsitutunun aparıcı elmi işçisi,
fəlsəfə doktoru.

Кьуват амай кьван
Кьвалах ая, вилер амай
Кьван кьела.

Лезги халкьдин
мисал

“САМУРДИН” МЕКТЕБ

Хяна-хянач, Мискьи лугъдай са кас. И лаглаб адахъ дувшуйшдай гилигнавачир. Виридаз ам «хъуьтлуьз жив тагудай шкъакъди» хъиз чидай. Хуьре виридалайни девлетлуди тиртгани, мискьивиле адав къвдайди авачир. Цийи пекиниз пул тагун патал ада цуру хяна гьалдай фенвай пекер алуькдай. Экуьнахъ фу тувтлуьн патал месел алкхана ниснихъ кьарагъдай Мискьи. Садра дем къачур чай ада къве юкгуз хъвадай. Сад фу цуд патаз пайна, цуд юкгуз недай. Як недайла кьарабар акл саралай ийидай хьи, кицлиз затг амуькдачир. Верчериз тварни гьисабна вегъидай. Вичин балкандизни кализ гьич тухдалди тлуьн гудачир ада. Хуьр ксайла абур куншидин гьенел гьалдай хьи, анай векъ тир, сам тир жагъуррай. Адан крар эхиз тахьана пабини хъфенвай Мискьидан. Гьавилай ялгуьздиз амай ам.

Хьелнавай касдикай. Абуру мад чпин иер манийрал илигзамачир. Мискьи и аламатдин гъавурда акъзвачир, «яраб и гъайванриз вуч хьанватла», - лугъуз фикризавай ада. Са тлимил чъавалай Мискьидан квале я нек, я какаяр, я чьем, яни ниси амачир. Балкандикайни пай амачир адаз. Квале кьифер къугъ-вазвай. Касдив садни агатзамачир. Гъайванар ам акурла пурчара чъунуьх жезвай.

МИСКЬИ

Аялар патал мах

И кардикай пер хана салавай тутун тарчин хьендик ашукънавай Мискьи. Квалахна галатайла нуькверин верци манийрихъ яб акализ-акализ ял ягъидай ада. Ингъе гила япарихъ и ванер галуькзамачир. Вичин кьилел атайди вуч кар ятла тийижиз хажалатди къарсунавай Мискьи. Садлагъана адаз мукъув акъвазна сиве кьараб къунвай кицл акуна.

Вичин несидин язух атай кицлиз адаз хьеши ийиз кланзавай. Им акуна шел акатна касдихъ. «Кицлини валай заха я хьи, я Мискьи», - лагъана ада вичи-вичиз. Вичин гьалатрин гъавурда акъуна ам. Чкадлай кьарагъна кьвенкве накъалай амай шурвадин яklar кицлини кацин велик эцигна. Ахпа демекда авай верчер ахъайна, абуроз захадаказ твар вегъена. Мискьида чувьлдиз фена векъер яна, абур балкандивни калив нез туна. Кандуирин клане амай къуьл тир, фан гьелар тир вири хчална нуькери тлуьрай лугъуз сал тирвал алахна.

Тлуьна тух хъайи гъайванрал ван акъалтнавай. Каци мявзавай, кали му-узавай, кицли ампазвай, кьелре уьуь ийизавай, верчери къакъра ягъзавай. Балканди тлишив фур-р-р ийиз вичин фири юзурзавай. Кац вичел хтанваз акур кьифер гьарма саниз квахънавай. Са герендилай Мискьидин сал цив-цивдин ванерив ацанай. Нуьквер мад и патариз хтанвай. Гъа икI, гъайванри Мискьи шкъакъвилдин эхир авач лагъана гъавурда тунвай.

АЗИЗРИН Севда

КIалубдай
акъатайди фад
КIанп-КIанар
жеда.
Лезги халкъдин
мисал

РИКИЕЛ ХУЬХ!

ИБАРАЙРИН МАНАЯР

Ибарайри кхьинриз метлебулвални иервал гъизва, чIал фасагъатлу ийизва. Рахунра ва кхьинра ибарайрикай гегъеншидиз менфят къачун чIал хъсандиз чир хъунин лишан я. «Самур» газетдин редакциязди чар ракъурзавайбуруни кхьинра ибарайрикай менфят къачузва. Ингъе са бязибуруз абурун манаяр авайвал чизвач ва гъавилай гьалатриз рехъ гузва. И татугайвал арадай акъудун патал чна агъадихъ са бязи ибараяр ва абурун манаяр гузва.

- Лацу кIараб – девлетлу инсан.
- КIан пад цавалдна – терсина, кьилихъди.
- Чакъул авун – жуваз табирун.
- КIвачериз куьс гун – катун, хъфин.
- Пемпе цавуз акъудун – гатун, кукIварун.
- Хъемеш къакъура хтун – кар ва я гаф къулухъ элкьуьрун.
- Марсдин майдан – кукIунрин майдан.
- Чилив сад авун – тамамдаказ уьцлуьрун.
- Эзопан чIал – айгъамралди рахун.
- Регъуьн гьетIгьетI – лагъ-лагъчи.
- Кьили ван авун – акъуллу хъун.
- ЧарчIелай ракъурун – вичиз табирун.
- Гъабицан чухва – кар алакъ тийидай кас.
- Яргъи манат – гзаф, амма регъятдиз гьатзавай мажиб.
- Сиверчар авун – тлимил къван фу тлуьна гишинвал аладарун.
- Вилай къисун – вичел фикир желб авун.
- Аллагъдин варан – къанмаз.
- Къацузма-цIарузма – жегъил я, акъул балугъ хъанвач.
- Гъилер куьсун – са кIвалах ийиз ашкъи амуьк тавун.
- Къавуз цIиртI ягъун – са карни тийиз хъун.

ТИВАРЦИЭВЕЗАР

Маса гафарин эвезда ва я суалар гун патал ишлемишдай гафариз тиварциэвезар лугъуда. Месела: *им, чи, чун, ихътин, маса, гьардахъ, вичин, ваз, вуч?* Чпин мана-метлебдал ва дегиш хъунин саягърал, жуьмледа къугъвазвай ролдал гьалтайла, тиварциэвезар са шумуд жуьрединбуьр я. Садбуьр суьществительнийрин эвезда, гъабуроз талуьк яз ва гъабурун гъакъиндай суал гун патал ишлемишда. Месела: *зун, вун, чун, кувн, жув, вич, чеб, ам, вуч?* ва мсб. Бязи тиварциэвезар жуьреба-жуьре ли-

шанриз ишара ийидайбуьр я, абурун дегиш хъунуьх ва жуьмледа тамамардай везифаярни прилагательнийринбуьроз ухшар я, месела: *ихътин, атла, гьи? маса, бязи, флан* ва мсб. Пуд лагъайбуьр числительнийриз мукъва я, месела: *шумуд? гьикъван? са кьадаар* ва мсб. Икъван чIавалди кIелдай чIалан паярив гекъигайла, тиварциэвезрин кьадар лап тлимил я, абур вири чи чIала 50-дав агакъна ава. Амма иниз килиг тавуна, чIала тиварциэвезрин метлеб гзаф екеди я.

Имуча-муча

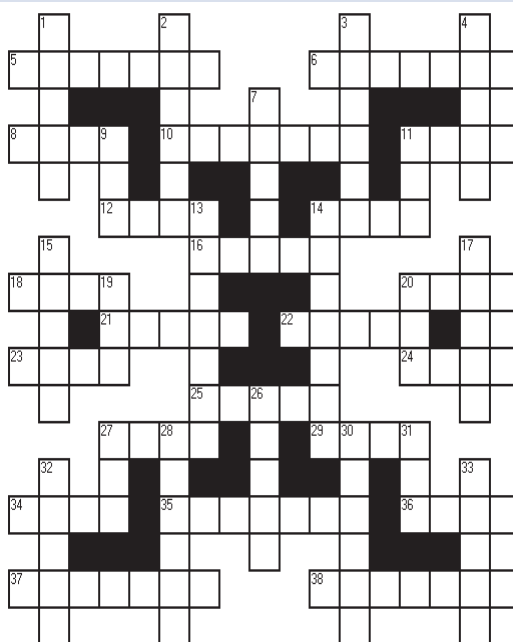
- Имуча-муча, муч халича, пуд стха - къацу балкандал, са стха - лацу балкандал. *(двухъя инстI)*
- Имуча-муча, муч халича, къацу тупуна ширин шуьрбет. *(мIах)*
- Имуча-муча, муч халича, югъдини фида, ийфдини, амма галатдач. *(гид)*
- Имуча-муча, муч халича, буба тувькуьлди, диде - кIевиди, бала ширинди. *(кIелен)*
- Имуча-муча, муч халича, вили гамунал цIару цувьквер. *(двухъч тIаватI)*

КРОССВОРД

Дузъ цIара: 5. Адал хьб тапшурмиш жедач. 6. Са чIалай маса чIалаз элкьуьрун. 8. Къапар расдай материал. 10. Чувнуьхунин «пешекарвал». 11. Урусрин махарик жедай кламаш. 12. Салан майва. 14. Гъам, дерт. 16. Алава, мад пара. 18. Къурурна циклендик кутадай хъач. 20. Яд гзаф квай майва. 21. «Вишришар» късакиди квай Шагъмуран тапарар винел акъудайди. 22. Недай затIарик кутадай набатат. 23. «Эхир» гафунин антоним. 24. Етим Эминан портрет тувькуьрай чIугвар. 25. Ленина 1900-ийсуз арадал гъайи газет. 27. Швейцариядин кьилин шегъер. 29. Адал пачагъ ацуькда. 34. Ханди зулумар авур лезги шаир. 35. Пурарин халича. 36. Парижда авай машгъур музей. 37. Генгвал, муьлагъвал. 38. Лезги сатирик шаир.

Тик цIара: 1. Гь. Къурбанан «Зуьгъре гьед» романдин кьилин игит. 2. С. Сулеймана дуванбегар негъна кхъей шиир. 3. Лезгийрин сейли манидар. 4. КьелечI, хъуьтуьл. 7. Четирдиз ухшар недай хъач. 9. Бахшиш, эменни. 11. Индиядин вацI. 13. Сад лагъай космонавт. 14. Суьгъбет. 15. Пач гъазурдай къаб. 17. Кьилепатан Азиядин уьлкве. 19. Чулав фу чрадай магъсул. 20. Фу чрадай къул. 26. КьвенкI алай чуклул хътин алаг. 27. Чуру, пис. 28. Беневша рангунин набатат ва адан цуьк. 30. Ядигар яз гудай затI. 31. Чарарин клунчI. 32. Артухан рахунар. 33. Чувудрин чIал.

Тувькуьрайди – Куруьгли ФЕРЗАЛИЕВ

BU DA AYRILIQ...

Füzuli Yavərın təmsalında çağdaş Azərbaycan ədəbiyyatı mənsur şerhin gözəl nümunələrini yaratmış istedadlı bir qələm sahibini itirdi. Keçmiş Sovet, Azərbaycan və dünya dramaturqlarının 50-dən çox əsərinə səhnə həyatı verən, irili-xırdalı bir o qədər də rol oynayan bənərsiz aktyor, istedadlı rejissor özünün bir-birindən maraqlı roman, povest, hekayə, pyes və mənsur şeirlərini kitab halında çap etdirər bilmədi. Qulaqlarına "gecikmiş, çox gecikmiş qatar səsi" gəldiyinə görə tez-tələsik balalarını ev-əşik sahibi edə bildi.

Özünü başqa bir dünyanın adamı adlandıran, adamayovuşmaz təsiri bağışlayan Füzuli tez-tez "o dünyanın daha mutlu" olacağından danışardı.

"Alışa bilmirəm, alışa bilmirəm vallah bu həyata" deyirdi. Hansı günahı ucbatından bu dünyaya sürgün olduğunu sual edirdi... Lakin Füzüli məhəbbətin bu dünyanı gözəlləşdirə biləcəyinə inanırdı.

Füzülinin yaradıcılığında ezoterik fəlsəfənin təsiri hiss olunurdu. Bu fəlsəfəyə görə hər kəs mübarizəni özü ilə aparır, başqaları ilə yox. Şəxsiyyətin saflaşması uğrunda özü ilə mücadilədən söz açan "Talisman, yaxud fəlakətler gecəsi" pyesi də həmin mövzudadır. Bu əsəri oxuyan mərhum Əliabbas Qədirov rəhbərlik etdiyi Akademik Milli Teatrda özü onu tamaşaya hazırlamaq istədi, ancaq onun qəfil ölümü ilə hər şey yarımqaç qaldı.

Yazıları müxtəlif qəzet və jurnallarda çap olundu, pyesləri radio və televiziya-da, səhnələrdə oynanıldı da özü həyat səhnəsinə elə özünə məxsus şəkildə tərki etdi. Onun üçün dekabrın 31-nin günortası cismani həyatının sonu, yanvarın 1-nin günortası isə onun başlanğıcı oldu. Özü demişkən: "Bu dünyadan o dünyaya gedən qapılar açıldı, gün keçəndə gündürodan".....

O, 1976-cı ildə o vaxtki M.A.Əliyev adına Azərbaycan İncəsənət İnstitutunun rejissorluq fakültəsini bitirib, 20 il sərsas M.Davudova adına Mingəçevir Dövlət Dram Teatrında aktyor, rejissor, baş rejissor işlədi. 1995-ci ildə doğma Qəbələyə qayıdan Füzuli rayon Mədəniyyət Evinin direktoru, sonra işə xalq teatrının rejissoru oldu. Son müvəffəqiyyətli işlərindən biri İ.B.Qutqaşın "Rəşid bəy və Səadət xanım" əsərinə səhnə quruluşu verməsi

oldu.

Sərkərov Füzüli Xəlil oğlu 1951-ci ildə Qəbələ rayonunun Qəmərvan kəndində kolxozçu ailəsində dünyaya göz açdı. Bu uşağın nə vaxtsa sözsə, sənətə həsr olunmuş diskussiyalarda çox ünlü söz sahiblərini suduracağına bəlkə də heç kim inanmazdı.

Qərəbdir, bu gün onun adı bir xəstəlikdən dünyasını dəyişdiyi adam inanmaq istəmir. Son söhbətimizdə hiss edirmiş kimi təkrarlayırdı: "Bəzi yazıçılar kimi mən də dəyərsən ölümündən sonra tanıyaçaqlar. Sağlığında qoy əsərlərim hələ mənim olacaq qalsın, məndən sonra çap olsa oxucuların olacaq, daha mənim olmayacaq."

Həmişə telefon açdığım, zarafat etdiyim, diskussiyalara çəkdiyim həmkəndim, həyatda layiq olduğu qiyməti ala bilməmiş, çox təvazökar bir dostum haqqında "gecikmiş bir qatarnın onun içində yox, yanında yox, üstündə yox, onu alıb getdiyini"-söyləmək nə qədər ağır olsa da Allahın qədəri ilə razılaşmaqdan qeyri əlimdən nə gələr?

Övladlarının, onu sevənlərin hamısına "başınız sağ olsun!"- deyək. Ədəbi həyatının əbədi olmasını, əsərlərinə çap həyatı, oxucu qismətini arzulayaq. O, sözün qədrini bilənlərdən idi.

Füzüli özünün "didid parçalamay, dava - dalaş, insana qənim şeytani olmayan "mutlu dünyasına" qovuşdu. Allah yerini rahat, ruhunu şad etsin!

Mənəvi həyatını qazananlar üçün maddi həyat boş şeydir...

Qərəb HÜSEYNOV.

ГАФАПАГ

- Гуьцугьган – шётка
 Гьванцлар – дагьдин кукуп
 КитI – жаза, туьнбуьгь
 Кьурбуцлай – туьнт кас
 Кьалас – са тегьер
 Кьаматлар – 1) амуькьяр; 2) хкатна кумайбур
 Руф – руфун дакIун
 Самбур – акахьай
 Сарагьуч – дишегьлийри кьилел алуькIдай затI
 СарI – иер дишегьли
 Серден – чубандин кума
 Сетрениж – шагьмат
 Силиста – манасуь суьгьбет
 Сиси – гьайван
 Таргачи – кьазмачи
 Тачагь – гьурьметсуьз
 Халкьа – хром
 Хилан – бегьле
 Хьуф – нефс
 Цьелуьк – кагьи
 ЧьукьветI – гьалар чIур хьанвай кас

ДЕДУШКА ДОБРИ

Вовсе не обязательно быть богачом, чтобы помогать людям. Для этого достаточно иметь золотое сердце. В то время как миллионеры выбирают себе очередную новую яхту, некоторые бедняки из всех сил пытаются сделать этот мир чуточку лучше.

Как дедушка Добри, настоящее имя которого Добре Димитров Добрев. Ему уже

целых 99 лет. Ежедневно старик преодолевает огромное расстояние в 25 километров из своей родной деревни в столицу Болгарии Софию. И всё это ради благой цели.

Добре Добрев одет в лохмотья. Он проводит много времени на улицах города и просит у прохожих милостыню. Но не для себя... Он вполне довольствуется своей пенсией размером 80 евро. Просит деньги вовсе не для себя. В целом, за свою жизнь старик собрал около 50 000 евро. В это трудно поверить, но всё до последнего цента он передал в детские дома и храмы Софии! Ему просто хочется сделать жизнь других немного лучше.

Дедушку Добри также часто называют «Святым из Байлово» (именно там родился Добре). Дети-сироты, которым помогает Добре, души не чают в старике. Кажется, он заменяет им родного дедушку. Добре Добрев, без сомнения, особенный человек. Очень хотелось бы, чтобы в нашем мире было побольше таких людей! Естественно, Добре мог бы оставить все деньги себе, но этот старик выбрал другой путь. Благополучие нуждающихся для него важнее, чем собственное. Неудивительно, что силы не оставляют этого человека даже в таком преклонном возрасте, ведь впереди у него еще много добрых дел.

ELAN

Qusar şəhərində (Tağıyev küçəsi, 29) 100 kv. m, 4 sot torpaq sahəsi olan 1 mərtəbəli ev satılır. Qaz, su, işiç var. Obyekt üçün yararlıdır.

ALLAH RƏHMƏT ELƏSİN!

"Samur" qəzeti redaksiyasının kollektivi Natalya Əlibəyovağa ömür-gün yoldaşı

Vaqif Əhbəyovun

vəfatından kədərləndiyini bildirir və dərin hüznə başsağlığı verir.

ША, ЛЕЗГИ ЧІАЛАЛ РАХАН!

Жегьил кьарияр – Молодые старушки

- Сарият, я кьунши! Вун ксанвани?
 - Сарият, соседка! Ты спишь?
 - Ксуз тазвани вуна? Экуьн яра-лай вуч хабар я? Са затI хьанва тахьуй?
 - Разве ты даешь поспать? Кричишь с утра пораньше. Надеюсь, ничего не случилось?
 - Ваз кьанва кьан жив акваз-вачни?
 - Виошишь, сколько снега выпало?
 - Аквазва, аквазва. Ша тIун кьенез. Кьаю гухуда вун.
 - Вижу, вижу. Да заходи же ты в дом. Закоченеешь от холода.
 - Вун эхиримжи сеферда гьелер-рай вуч авахьна?
 - Ты когда в последний раз на санках каталась?
 - Рикел квезмач. Аял берейра хьайи крар я. Вуч я хьи?
 - Не помню. В детстве было. А что?
 - Ша чна аял берейр рикел хкин, гьелеррай авахьин.
 - Давай вспомним детство. Покатаемся от души.
 - Я паб, ваз вуч хьанва?! Акур сада «кьарийрин кьилиз сер янава» лугьччи?!

- Женщина, что с тобой?! Не подумает ли первый же встречный, что старухи умом тронулись?
 - Экуьн сятдин ругудаз вуч «акур сад»? АлуькI чимиз, экьечI гьенел.
 - Какой еще первый встречный в шесть утра? Одевайся потеплее и выходи.
 - Зи кьуьзуьдаз чир хьайитIа, рекьидалди айгьмардайи я.
 - Если старый мой узнает, до последнего вдоха подтрунивать будет.
 - Белки чун пакадалди амуьк-дач?! Зун мурад рикле амаз кьейитIа вавай эхиз жинни?
 - А вдруг мы до затра не доживем? Сможешь пережить, если я помру с несбывшейся мечтой в душе?
 - Мад вун я ман, кьезва зун. И мичишла гьел гьикI жагьурин?
 - Так и быть, иду. Только как в такой темени санки найти?
 - Гьел зазни жагьанач. Нагьар кьуна акьатайди я. Яхь вунани.
 - Санок и я не нашла. Взгля поднос и вышла. И ты возьми!

- Ву-увв, аламатар! Экуьн сятдин ругудаз синийраллаз авахьзавай кьарияр... Я Аллагь, садазни акуначиртIа.
 - О-о, кошмар! Старушки на подносах капаются с горки в шесть утра... О Аллах, только бы никто не увидел.
 - Мад югь акьудмир, кьвалевай-бур ахварай ават тавунамаз акьата.
 - Ну не теряй времени, выходи, пока домочадцы не проснулись.
 - Гила сини гьинай жагьурин за?
 - Где мне найти поднос?
 - Вуна жагьура, за фена муькуь рушар ахварай авудин.
 - Ты найди, а я пойду остальных девчонок разбужу.
 - Хьурай!
 - Ладно.
 - Чун гьуьнедал кьватI жервал я. Дарманарни яхь гьа, жуван. Кьудкьад яшар тирди рикелелай ракурьмир.
 - Мы собираемся на горке. Захвати с собой таблетку тоже. Восемьдесят лет не шутка все же.

ТуькIуьрайди:
 АЗИРИН Севда

SAMUR

Баş редактор
 Сəдаqəт КƏРИМОВА

Redaksiyanın ünvanı: AZ 1073 Bakı, Mətbuat, prospekti, "Azərbaycan" nəşriyyatı, 3-cü mərtəbə, 101-ci otaq.
 www.samurpress.net
 www.sedagetkerimova.com
 e-mail:sedagetkerimova@gmail.com

Hesab nömrəsi
 26233080000
 "Kapital bank"ın 1 saylı
 Yasamal filialı
 kod 200037
 VÖEN 130024708

Qəzet Azərbaycan
 Respublikasının Mətbuat və
 İnformasiya Nazirliyində
 qeydə alınıb.
 Qeydiyyat nömrəsi - 78

İndeks: 5581
 Sifariş: 352
 Tiraj: 2000
 Tel: (012) 432-92-17

"Azərbaycan" nəşriyyatında çap olunmuşdur